

УДК 346.6, 336.02, 336.7

DOI: 10.15587/2523-4153.2023.294285

ЕФЕКТИВНА ПОЛІТИКА В ГАЛУЗІ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ ЯК СКЛADOVA СТРАТЕГІЇ ДЕРЖАВИ

С. С. Пирога

The inefficient distribution of income in society creates a number of problems, the main of which are the following: approved social standards are at least two times lower than the actual value of the minimum consumer basket, half of the Pension Fund's income is formed at the expense of subsidies, and half of the country's households need subsidies to pay for housing and communal services. As a result, there is no solvent demand for goods and services on the market, which slows down the socio-economic development of the state. The need for radical improvement of the principles of income distribution in society determines the relevance of the research topic. The task is to determine the legal means of effective distribution of income in order to accelerate the socio-economic development of the state. The drivers of economic growth based on wages and/or profits of enterprises are analyzed. However, none of the possibilities will be realized in the absence of a stable or at least predictable exchange rate of the hryvnia, a progressive income tax system and fair market prices. The socialist ideology of the connection of wages with labor productivity, which is equated with labor intensity, does not allow to implement the optimal distribution of incomes and restrains the socio-economic development of the state. Labor productivity is determined by the level of production equipment and technology, the progressiveness of technological processes, the use of innovative materials, the introduction of patents and know-how, etc., which provides for higher qualification of personnel and higher wages and determines the direction of using the received profits and attracting investments. The regulator of the use of profits is the tax system and progressive tax rates. Income distribution in society should be determined by acceptable social standards and ensured by the application of progressive personal income tax rates. Amendments to the Tax Code of Ukraine have been proposed, which will ensure the solution of the set tasks

Keywords: exchange rate, taxes, progressive rates, labor productivity, profit

How to cite:

Pyroha, S. (2023). Effective salary policy as a component of the development strategy. ScienceRise: Juridical Science, 4 (26), 27–32. doi: <http://doi.org/10.15587/2523-4153.2023.294285>

© The Author(s) 2023

This is an open access article under the Creative Commons CC BY license hydrate

1. Вступ

Розподіл доходів у суспільстві має визначальний вплив на платоспроможний попит на товари та послуги та може стимулювати пропозицію і зайнятість. Визначальним фактором ефективного впливу є пропорції розподілу доходів у суспільстві, а також податкова система. Численні недоліки податкової системи, доповнені хибними орієнтирами стратегії соціально-економічного розвитку, призводять до маргіналізації суспільства, масштабної бідності серед працюючого населення і тотальної корупції. Основним джерелом коштів для соціально-економічного розвитку країни залишаються мінерально-сировинні та інші природні ресурси, що забезпечують переважну частину експортних прибутків. З метою забезпечення сталого соціально-економічного розвитку необхідно істотно удосконалити перерозподільну функцію податкової системи та створити передумови для переходу до інноваційно-інвестиційної моделі розвитку.

2. Огляд літератури

Класичні моделі довгострокового зростання та розподілу доходів ґрунтувалися на принципах, які передбачали встановлення тісного зв'язку між накопиченням капіталу та розподілом доходів між основними соціальними класами. Класичні економісти вважали, що капіталісти спрямовують більшу частку своїх прибутків на заощадження та інвестиції і економіка розвиватиметься швидше без будь-яких змін у розподілі доходу між заробітною платою та прибутком [1].

У своїй теорії ефективного попиту Дж. Кейнс [2] запропонував краще та повніше розуміння того, як сукупний попит впливає на функціональний розподіл доходу. Фактор попиту визначив новий погляд на роль заробітної плати як двигуна економічного зростання. У загальній теорії Кейнса точка рівноваги ефективного попиту залежить від зміни довгострокових очікувань агентів. Втручання уряду в економічні процеси чи то шляхом прямого впливу на інвестиційні витрати, чи то шляхом впливу на умови попиту забезпечує економічне зростання.

Принцип ефективного попиту, розроблений Кейнсом, похитнув переконання про те, що заощадження автоматично інвестуються, і дав поштовх для напрацювання нових моделей зростання, які зараз стали відомі як посткейнсіанські моделі. Нові моделі виявили важливий зв'язок між розподілом доходу та ефективним попитом. Більшість класично-марксистських і некейнсіанських підходів стверджують, що технологічне вдосконалення є єдиним способом досягнення зростання, що дозволяє забезпечити справедливий розподіл доходів у суспільстві. Відтоді зв'язок між вимогами швидкого економічного зростання та перерозподілом доходу в бік прибутку викликав занепокоєння щодо наслідків нерівного розподілу доходу.

Зв'язок між функціональним розподілом доходу та економічним зростанням становив предмет кількох економічних парадигм. Наприклад, неокласика наголошує на стороні пропозиції, а не на стороні попиту, а роль заробітної плати обмежується лише частиною витрат без урахування її впливу на сторону попиту. Посткейнсіанський погляд відзначає подвійну роль заробітної плати, впливаючи одночасно і на витрати, і на попит. З одного боку, перерозподіл доходу на заробітну плату збільшить граничну схильність споживати за рахунок заробітної плати, отже, збільшиться попит. З іншого боку, збільшення частки заробітної плати збільшує витрати на робочу силу, що негативно вплине на конкуренцію та інвестиції.

Неправильно думати, що заробітна плата безпосередньо пов'язана з продуктивністю праці. Такий підхід ототожнює продуктивність праці та її інтенсивність. Інтенсифікація праці не має стосунку до її продуктивності. Продуктивність праці росте при здійсненні механізації і автоматизації виробничих процесів, удосконаленні конструкції виробів і технології виготовлення, упровадженні патентів тощо. А ці складові стосуються розміру капіталу, вкладеного у виробництво товару. Вищий рівень техніки і технології виробництва потребує не тільки більших затрат капіталу, але й вищої кваліфікації робочої сили і відповідно вищих заробітних плат і вищих витрат на підготовку кадрів. Тому темпи технічного прогресу нерозривно пов'язують працю і капітал. А отже, зв'язок продуктивності праці і заробітної плати набагато складніший ніж досі прийнято було вважати.

Є ще низка показників, які визначають драйвери економічного зростання і пов'язані з інтересами держави. Це податкова система: об'єкти оподаткування, ставки податків, база податків і передбачені законодавством пільги. Ці фактори зростання у принципі можна врахувати та оптимізувати їх вплив на економічне зростання. З податками безпосередньо пов'язані інтереси праці і капіталу. Тут інтереси суб'єктів принципово розходяться. Держава орієнтує податкову систему на збільшення надходжень до казни. Бізнес намагається зменшити відрахування і збільшити свої доходи, застосовуючи різноманітні схеми ухилення та уникнення оподаткування, незаконний вивіз капіталу, переміщення прибутків, використовуючи прогалини в законодавстві. Значні масштаби зловживань пов'язані з податком на додану вартість, акцизним податком та податком на прибутки. У менш розвинутих економіках до них додаються ще проблеми зі справлянням податку на доходи фізичних осіб ПДФО та соціальних внесків [3].

У глобалізованій економіці сумарний попит, має враховувати як внутрішній попит, так і попит на зовнішньому ринку (тобто можливий обсяг експорту). Одночасно, прогножуючи пропозицію, треба також враховувати як внутрішню пропозицію, так і пропозицію зовнішнього ринку (тобто можливий обсяг імпорту). Різниця обсягів експорту-імпорту визначає платіжний баланс країни. А платіжний баланс, у свою чергу, впливає на курс національної грошової одиниці відносно курсу основних валют.

У посткейнсіанській літературі довго нехтували важливим зв'язком, який існує між рівнем реального обмінного курсу та зростанням [4]. Автори стверджували, що норма нагромадження залежить не тільки від рівня використання потужностей і частки прибутку, але й від курсу валюти. Вони проаналізували взаємозв'язок між економічним зростанням, розподілом доходу та реальним обмінним курсом і дійшли висновку, що в періоди переоцінки обмінного курсу режим накопичення керувався прибутком, тоді як у період заниження обмінного курсу режим накопичення керувався заробітною платою.

В Україні обмінний курс використовують як інструмент контролю за цінами та як спосіб забезпечення принаймні нульового сальдо платіжного балансу. Підвищений курс гривні сприяє експорту і знижує імпорт. В Україні експорт переважно сировинний [5]. Підвищений курс гривні не тільки знижує обсяги імпорту, але зменшує реальні доходи працівників і платоспроможний попит на внутрішнього ринку. При помірному зростанні курсу виробники збільшать ціни для підтримання маржі. Дуже швидко встановиться баланс на внутрішньому ринку, але при підвищеному обмінному курсу гривні.

Зазвичай оперують двома принципово різними обмінними курсами. Рівноважний валютний курс поточного рахунку визначається як ставка, яка гарантує збалансованість поточного рахунку країни в часі, а промислово-рівноважний обмінний курс відповідає курсу, який робить конкурентоспроможними ті компанії, які виробляють товари і послуги у так званому сучасному стані, що знаходять попит на міжнародному ринку.

Як показує досвід країн, які здійснювали ринкові перетворення, успіху досягали лише ті країни, уряди яких розуміли, що не буває двох рівноважних обмінних курсів, а буває лише один реальний. Обмінний курс не може бути інструментом вирішення економічних проблем, а може бути лише індикатором, який вказує на наявні проблеми. Для вирішення виявлених проблем треба вживати інші правові інструменти, зокрема податкове право. Податки можуть забезпечити перерозподіл доходів між прибутками і заробітною платою, що може сприяти економічному зростанню. Ріст конкурентоспроможності в результаті перерозподілу доходів у бік прибутків автоматично знижує внутрішні витрати, що може мати значний позитивний вплив на торговельний баланс і може призвести до прискорення економічного зростання.

Економічні науки тісно пов'язані з політикою та змінюються разом з нею. Тому не варто зосереджувати увагу на тому, як орієнтована конкретна економіка – на заробітну плату чи на прибуток, окремо від ширшого контексту. У відповідному контексті важливо розрізнити дві концепції. Перша пов'язана з політикою розподілу, якої дотримуються уряди, і яка є або політикою про працю, або про капітал. Друга концепція стосується структурних макроекономічних особливостей країни, які залежать від заробітної плати та прибутку. Наявність взаємодії між двома концепціями не повинна призводити до плутанини між ними. Політика розподілу є детермінантами розподілу доходу, а вплив змін у розподілі доходу на економіку визначає економічний режим.

3. Мета і завдання дослідження

У роботі поставлена мета визначити вплив розподілу доходів на платоспроможний попит і соціально-економічний розвиток та обґрунтувати правові засоби оптимізації розподілу доходів у суспільстві.

Для досягнення означеної мети необхідно вирішити такі завдання:

1. дослідити вплив розподілу доходів на сукупний попит та економічне зростання;
2. виявити засоби впливу податкової системи на зростання продуктивності праці;
3. обґрунтувати засоби оптимізації пропорції розподілу доходів у суспільстві для забезпечення прискореного соціально-економічного розвитку держави.

4. Матеріали та методи дослідження

В основу дослідження покладено системний підхід до вивчення і забезпеченням правового регулювання розподілу доходів та їх вплив на ріст продуктивності праці та соціально-економічний розвиток держави. У роботі використано теоретичні розробки вітчизняних і зарубіжних учених з проблем фінансового права та економічної науки, а також чинні закони й інші нормативні акти України, норми яких регулюють правовідносини у досліджуваній сфері. Для вирішення поставлених завдань використано такі методи дослідження: логічний, історико-правовий, системний, функціональний аналіз, порівняльно-правовий, історико-логічний, статистичний, економіко-правовий, формально-юридичний та системно-структурний.

5. Результати досліджень

Податкова система, орієнтована на зростання, передбачає прогресивні ставки основних податків та потребує внесення радикальних змін до розділу 3 «Податок на прибуток» Податкового кодексу України [6]. Розмір оподаткованого прибутку і ставка податку мають встановлюватися залежно від напряму використання прибутків. Частина прибутку (наприклад 50 %), яка інвестується у виробництво, має відраховуватися з бази оподаткування. Причому факт здійснення інвестицій повинен мати матеріальне підтвердження. Наприклад, виражатися у збільшенні числа робочих місць, розмірів заробітної плати, обсягів виробництва, кількості та якості товарів та послуг; неінфляційному збільшенні прибутку тощо. Решту прибутку слід оподатковувати за завищеною ставкою 35–40 % [7].

Структура податкової системи відіграє важливу роль у виконанні зобов'язань держави щодо забезпечення прав людини [8]. Фіскальна політика може забезпечувати перерозподільну функцію для зменшення нерівності доходів. Однак податкова система України не передбачає виконання навіть цієї функції та ігнорує основні принципи оподаткування: вищі доходи – вищі ставки податків, як це має місце в усіх цивілізованих країнах. Формально забезпечується виконання схожого принципу оподаткування: вищі доходи – вищі суми податків, що передбачає одну податкову ставку незалежно від суми доходів. Така система особливо ганебна, коли йдеться про проблеми

бідності, оскільки структура оподаткування може створювати великий тягар для найбідніших верств населення через податки на споживання.

Розподільча функція податкової системи має бути доповнена певними соціальними гарантіями. Основною соціальною гарантією в Україні є прожитковий мінімум і мінімальна заробітна плата, розрахунок яких має ґрунтуватися на врахуванні факторів, передбачених ст. 3 Конвенції Міжнародної організації праці N 131 [9], ратифікованої Законом України N 2997-IV від 19.10.2005 р.:

а) потреби працівників та їхніх сімей з урахуванням загального рівня заробітної плати в країні, прожиткового мінімуму, допомоги з соціального забезпечення та порівняльного життєвого рівня інших соціальних груп;

б) економічні фактори, зокрема необхідні умови економічного розвитку, рівень продуктивності й бажаність досягнення та підтримання високого рівня зайнятості.

Формально ці фактори враховані в ст. 9 Закону України «Про оплату праці» [10]. Однак, у Законі чітко не розмежуються поняття прожиткового мінімуму і мінімальної зарплати. Між цими поняттями має бути істотна різниця: по-перше, мінімальна заробітна плата має враховувати потреби сім'ї, а прожитковий мінімум стосується окремої особи. Мінімальна заробітна плата на рівні прожиткового мінімуму узагалі не передбачає наявності сім'ї. Соціальні виплати на дітей проблеми не вирішують, оскільки виплати в Україні символічні та здійснюються лише до досягнення певного віку; виплати мінімальної зарплати (а в Україні часто і середньої) передбачають дотації на оплату житлово-комунальних послуг; для виплати пенсії працівникам треба передбачити дотації Пенсійному фонду України, який забезпечений власними коштами лише менше ніж на половину; такий підхід до визначення розміру мінімальної зарплати спонукає до формального встановлення розміру прожиткового мінімуму (голосуванням у Верховній Раді України).

В основу розрахунку прожиткового мінімуму покладається мінімальна вартість продуктів харчування за встановленими нормами споживання, які ґрунтуються на визначенні енергетичної цінності продуктів та не передбачають збалансованого раціону, плюс 15 % вартості житлово-комунальних послуг [11]. Законодавчо затверджений прожитковий мінімум мав би відповідати реальній вартості мінімального споживчого кошика.

У статті 7 Закону України «Про Державний бюджет України на 2021 рік» [12] затверджено прожитковий мінімум на одну особу на місяць у розмірі 2189 гривень, з символічним підвищенням у липні (до 2294 грн) та грудні (до 2393 грн) (Про розмір прожиткового мінімуму в Україні, 2023). Відповідно до статті 5 Закону України «Про прожитковий мінімум», Міністерство соціальної політики України визначило фактичний розмір прожиткового мінімуму у цінах вересня 2021 року у розрахунку на одну особу на місяць, що становить з урахуванням суми податку на доходи фізичних осіб та військового збору – 5011,92 грн (без урахування платежів – 4375,03 грн), що у 2,2 рази більше встановленої величини прожиткового мінімуму на вересень [13]. Для збалансування економіки України і забезпечення єдиного підходу для нарахування пенсій прожитковий мінімум повинен становити 40 % мінімальної зарплати і дорівнювати мінімальній пенсії відповідно до положень Конвенції 102 МОП [14]. У вересні 2021 р. мінімальна зарплата становила 6000 грн, що забезпечує виконання положення Конвенції, але тільки тому, що встановлений прожитковий мінімум у 2,2 рази менший від фактичного.

Варто зауважити, що проблема встановлення реальних соціальних стандартів (життєвого мінімуму) та відповідного коригування розміру зарплат в Україні є виключно політичною. Що стосується реальної спроможності економіки, то вони наявні, принаймні до широкомасштабної агресії росії проти України така можливість була) [15]. З іншого боку, незалежно від проведення воєнних дій на території України, для стимулювання платоспроможного попиту на товари та послуги та збільшення доходів бюджету соціальні стандарти і розміри заробітної плати мають бути істотно підвищені. Для цього належить ратифікувати п.1 ст. 4 Європейської соціальної хартії (переглянутої) [16]: «1. Визнати право працівників на таку винагороду, яка забезпечує їм і їхнім сім'ям достатній життєвий рівень;» і дотримуватися цих норм при ухваленні чергового Державного бюджету.

Проблем дуже багато, але одна головна проблема економіки України – структура цін на товари та послуги. Якщо не вирішити цієї проблеми, то не буде вирішена жодна інша, причому незалежно від успіхів цифровізації економіки та якості роботи НАБУ, САП та інших антикорупційних органів. Коли йдеться про структуру ціни, то це не означає якийсь спосіб її регулювання, а лише про те, що кожна ціна повинна точно відповідати одержаним доходам, з яких сплачена належна сума податків. Усі антикорупційні органи повинні займатися виключно контролем відповідності витрат і сплачених податків особами, які підлягають фінансовому контролю відповідно до розділу 7 Закону України «Про державну службу» [17]. Причому такий контроль здійснюється у всьому ланцюжку, тобто якщо витрати здійснені за позичені кошти, то кожний позикодавець (власник джерела коштів) повинен довести, що він сплатив належну суму податків зі своїх доходів.

Подальші напрямки дослідження передбачають оптимізацію ставок податків і внесків, розробку правових механізмів забезпечення стабільного курсу гривні та стабільних ринкових цін.

6. Висновки

1. У роботі досліджено вплив розподілу доходів на сукупний попит та економічне зростання. Простежена еволюція дискусії щодо режимів, орієнтованих на заробітну плату та прибутки, протягом останніх десятиліть. Основними драйверами економічного зростання слугували як орієнтація на заробітну плату, так і орієнтація на прибутки підприємств. Орієнтація на заробітну плату підвищувала платоспроможний попит і стимулювала ріст пропозиції товарів та послуг. Орієнтація на прибутки підприємств стимулювала інвестиції у виробництво, використання потужностей і зайнятість. Однак жодна з можливостей не могла бути реалізована за відсутності стабільного або принаймні прогнозованого обмінного курсу гривні, прогресивної системи оподаткування доходів і прибутків та стабільних (справедливих ринкових) цін.

2. Продуктивність праці не слід ототожнювати з інтенсивністю праці, а перерозподіл доходів на користь заробітних плат не повинен пов'язуватися з ростом продуктивності праці. Продуктивність праці визначається рівнем техніки і технології виробництва, прогресивністю технологічних процесів, використанням інноваційних матеріалів тощо та передбачає вищу кваліфікацію кадрів та вищі заробітні плати. Підвищення продуктивності праці потребує оптимізації розподілу результатів виробництва між оплатою праці і прибутками та передбачає реінвестування прибутків у виробництво і справедливий розподіл заробітної плати між працівниками.

3. Для досягнення результатів слід запровадити прогресивні ставки оподаткування доходів працівників і прибутків підприємств. Важливим засобом оптимізації розподілу доходів у суспільстві є ратифікація п.1 ст.4 Європейської соціальної хартії (переглянутої): «1. Визнати право працівників на таку винагороду, яка забезпечує їм і їхнім сім'ям достатній життєвий рівень». Практичне значення роботи: запропоновано зміни до Податкового кодексу України, які забезпечать оптимальний розподіл доходів у суспільстві, підвищать платоспроможний попит на товари та послуги та прискорять соціально-економічний розвиток держави.

Конфлікт інтересів

Автор заявляє, що у нього немає конфлікту інтересів щодо цього дослідження, включаючи фінансовий, особистий, авторський або інший характер, який міг би вплинути на дослідження та його результати, представлені в цій статті.

Фінансування

Дослідження проводилося без фінансової підтримки.

Наявність даних

Рукопис не має пов'язаних даних.

Використання засобів штучного інтелекту

Автори підтверджують, що не використовували технології штучного інтелекту при створенні представленої роботи.

Література

1. Blecker, R. A., Setterfield, M. H. (2019). *Macroeconomics: Models of Demand, Distribution and Growth*. New York: Edward Elgar Publishing.
2. Keynes, J. M. (2007). *The General Theory of Employment, Interest and Money*. London: Palgrave Macmillan.
3. Rossi, P., Gonçalves, R., Ping, Z. (2022). Progressivity and distributive impacts of personal income tax: the case of China and Brazil. *Brazilian Journal of Political Economy*, 42 (4), 998–1013. <https://doi.org/10.1590/0101-31572022-3323>
4. Oreiro, J., Araujo, E. (2013). Exchange rate misalignment, capital accumulation and income distribution: Theory and evidence from the case of Brazil. *Panoeconomicus*, 60 (3), 381–396. <https://doi.org/10.2298/pan1303381o>
5. Головнєв, С. (2022). Сировинна економіка Що купувала і продавала Україна в 2021 році. Бізнес цензор. Available at: https://biz.censor.net/resonance/3310713/syrovynna_ekonomika_scho_kupuvala_i_prodavala_ukrayina_v_2021_rotsi
6. Податковий кодекс України 2755-VI. 02.12.2010. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
7. Пирого, І. С., Пирого, С. С. (2012). Державне регулювання економіки: від протипаг до консенсусу. Луцьк: «Вежа», 206.
8. Feital, T. A. (2021). Tax regressivity as indirect discrimination: An analysis of the Brazilian tax system in light of the principle of non-discrimination. *Revista De Informação Legislativa*, 58 (230), 219–243.
9. Конвенція Міжнародної організації праці N 131 про встановлення мінімальної заробітної плати з особливим урахуванням країн, що розвиваються (1970). Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_149#Text
10. Про оплату праці (1995). Закон України № 108/95-ВР. 24.03.1995. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80>

11. Пирога, І. С. (2018). Мінімальний споживчий бюджет: нормативно-правове визначення. Актуальні проблеми правознавства, 2 (14), 59–64.
12. Про Державний бюджет України на 2021 рік (2020). Закон України № 1082-ІХ. 15.12.2020. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1082-20#Text>
13. Прожитковий мінімум у цінах вересня 2021 року (2021). Профспілка працівників освіти і науки. Available at: <https://pop.org.ua/novynu/9047-prozhytkovyi-minimum-u-cinakh-veresnia-2021-roku.html>
14. Конвенція про мінімальні норми соціального забезпечення № 993_11. 28.06.1952 (1952). Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_011#Text
15. Пирога, І. С. (2018). Конституційні гарантії соціальних стандартів та спроможність економіки. Visegrad Journal on Human Rights, 1, 149–154.
16. Про ратифікацію Європейської соціальної хартії (переглянутої) (2006). Закон України № 137-V. 14.09.2006. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/137-16#Text>
17. Про запобігання корупції (2014). Закон України № 1700-VII. 14.10.2014. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#n2>

Received date 07.11.2023

Accepted date 19.12.2023

Published date 29.12.2023

Сергій Степанович Пирога, кандидат юридичних наук, доцент, кафедра правознавства та канонічного права, Карпатського університету імені Августина Волошина, вул. Гойди, 4, Ужгород, Україна, 88000
E-mail: sergiipyroha@meta.ua